

ULOMCI IZ DNEVNIKA

Ulomci iz dnevnčkih zapisa Aleksandre Kolontaj iz 1914. godine pokazuju njezino stajalište prema ratu i zadacima socijalne demokracije u takvoj situaciji. U svojoj je autobiografiji napisala: "Za mene je rat strahota, ludilo, zločin i od prvog trenutka nadalje – prije emotivno no razumski – odbijala sam ga".

Razočarana nedjelovanjem njemačke socijaldemokracije smatrala je nužnim pregrupiranje članova s kojima se slagala u novu Internacionalu, a što ju je izoliralo na krajnjoj ljevici. S obzirom da je osjećala da ništa osobito ne može učiniti u Berlinu, krenula je u Dansku na putu prema Stockholmu i tamo otkrila da se danski socijaldemokrati slažu s njemačkim. Nije bila veće sreće ni u Švedskoj. Tamošnja vlada joj je ograničila djelovanje tako da ju je uhapsila. Nakon puštanja iz zatvora odlazi u Norvešku gdje su socijalisti bili skloni njezinim idejama. Kamo god se uputila zastupala je antiratnu politiku.

S obzirom da je smatrala da je oslobođenje žena jedino moguće postignućem socijalističkog društva, bila je odana socijalnoj demokraciji te se borila za bolje razumijevanje problema žena. Većinu života je zbog svojeg načina razmišljanja bila politički pa i osobno usamljena.

Premda neke njezine feminističke i političke ideje više nisu aktualne, i iako je se voli pamtiti prema razmišljanjima o seksualnosti, djelo Aleksandre Kolontaj veliki je doprinos toga razdoblja o razvoju odnosa ženskog pokreta i socijalističkog programa.

Večer, 30. srpnja (1914.)

Rat je činjenica, stvarnost. To sam tek počela osjećati danas kad sam pročitala vijest o smrti izbjeglica iz Beograda. Žrtve i užasi rata... Ništa ne shvaćam. Zašto socijalne demokratkinje još nisu objavile ni jedan proglas? Zašto ne čujemo ništa o radničkim demonstracijama u Njemačkoj? U Parizu se stvari pokreću, ljudi se bore protiv rata. ...

31. srpnja:

Međutim u Njemačkoj je sve mirno. Što partija čeka? Zašto su tako spori? Ton *Vorwärtsa* nije uopće militantan. Kao da još uvijek čekaju nešto. Ali što zaboga? Rat je, na kraju krajeva, činjenica. U vlaku sam kupila primjerak *Vorwärtsa* na minhenskoj stanici. Ponovno nevjerojatno "apstraktan" ton. 28. srpnja bila je ulična demonstracija u *Unter den Linden*. No očito ne baš uspješna. Bilo je tek uobičajenih trideset i dvoje *Volksversammlungen*, (kao na radničkom sastanku) u Berlinu. Zapravo tek nešto energičniji protesti protiv cijena svinjetine no uobičajeno. No partija se nije ni jednom požalila, pozvala ih, ili nekim nadahnutim djelom potaknula radnike na akciju. Kad će početi djelovati? Rat je već tu... Trebali bi upotrijebiti sve one koji su mobilizirani, trebali bi dati znak za akciju sada, sada prije no što se prijetnja ostvari. Partijsko odlaganje nema opravdanja. Nema se vremena za raspravu, potrebna je akcija ...

Vorwärts piše da "naša zemlja" ne želi rat. Što uopće znači riječ zemlja? Kakve veze "zemlja" ima s tim? Zašto se jednostavno ne kaže "radnici neće dopustiti rat"? Članak tvrdi da će Rusija pokušati izbjeći rat jer se plaši neizbježne posljedice – revolucije. Ovdje *Vorwärts* upozorava Njemačku: nek se zemlja sjeti da rat ne znači da je carizam već zbačen, neka Njemačka bude oprezna pred opasnošću "mračne" Rusije... Što bi to trebalo značiti? Ima tu nagovještaja šovinizma ...

4. kolovoza:

Galerija napušta Reichstag. Opazila sam Kautskog. Kako staro i izgubljeno djeluje. Pitam ga za mišljenje o događajima. Što će je sljedeće? Njegov odgovor je potpuno iznenađenje: "U takvom vremenu svatko od nas bi trebao naučiti nositi svoj križ". Svoj "križ"? Je li starac izgubio razum?

Göhre istupa i predsjeda. Pun je naivnog patriotizma. Slušam i ne mogu shvatiti; jesu li poludjeli, ili sam ja ta koja se pogubila? Nerazumijevanja je sve više.

"Samo pomislite," kaže on, "tko bi povjerovao da postoji toliko patriotizma, tako mnogo entuzijazma među našim socijaldemokratima? Mnogi su se dobrovoljni prijavili za front! Da, Njemačka nam je svima draga. Napadnuti smo i moramo obraniti naše tlo. Pokazat ćemo im da i socijalisti mogu umrijeti za svoju zemlju ..."

Stadthagen je nervozan. Poziva me na stranu. Obaviještava me povjerljivim tonom o "monstruoznim neslaganjima bez presedana" u grupi u Reichstagu. Na večernjem sastanku stvari gotovo izmiču kontroli. Manjina od četrnaest, uključujući Haasea i Liebknechta, usprotivila se odluci većine da glasaju za budžet.

Što? Glasati za budžet? Ne mogu vjerovati svojim ušima.

"Naravno, ali nije u tome poanta. "Poteškoća je što se nismo mogli složiti oko stila izražavanja. "Obrazloženje izjave koja objašnjava našu akciju sasvim je netočna i neprikladna."

Stadthagen smatra da je, obzirom na situaciju, položaj manjine jednostavno "djetinjast". Rat je činjenica. Apstiniranjem od glasanja socijalisti bi mogli izgubiti na popularnosti u očima radnika. Moglo bi ih se smatrati neprijateljima "domovine" a to bi moglo djelovati na budućnost partije. Radničke mase su za rat. Njemačka se mora braniti.

"Kad bi provalnici napali moju kuću bio bih budala ako bih, prije no uzvrativši im, počeo s njima raspravljati o potrebi za ljudskim pristupom."

"A što je s internacionalnom radničkom solidarnošću?"

"Ništa ne možemo učiniti. Ovog trenutka solidarnost ne može učiniti ništa da otkloni rat."

Osjećam se neopisivo žalosnom i otuđenom.

Galerija je još uvijek napuštena. Uobičajeni promatrači su mobilizirani. Samo su ostali starci.

Ulaze Frank, David i Wendel. Čujem kako Wendel kaže: "Ako uredništvo *Vorwärtsa* još uvijek nije shvatilo koja je naša dužnost, trebalo bi ih poslati u duševnu bolnicu."

To kaže Wendel, najmlađi član Reichstaga. Talentirani Wendel je postao patriot.

"Ja ću u borbu", kaže on. "Vojsci sam potrebniji nego redakciji *Vorwärtsa*."

I Frank se dobrovoljno prijavio za odlazak u rat. Okružuju ga: svi se rukuju s njim.

"Tražim da me se pošalje na front. Ne shvaćam kako netko može sjediti u sigurnosti dok su drugovi izloženi mecima."

Ali zašto, oh zašto im dopustiti da budu izloženi mecima?

Sada dolazi odlučujući trenutak. Još uvijek ne mogu vjerovati da će glasati za budžet. Nadam se da će promijeniti mišljenje u posljednji trenutak. Drugi dio sastanka počinje u pet sati. Mnogo je ljudi na galeriji. No jutrašnja je napetost nestala. Lica su mirna, s izrazima koji su gotovo zadovoljstvo. Ljudi se čak šale. Haase čita deklaraciju grupe:

"Zbog gore navedenih razloga socijaldemokratska skupina glasa u prilog budžeta."

Nastaje metež. Reichstag nikad nije bio tome nalik. Ljudi skaču sa svojih sjedala, viču i mašu rukama... Opažam da taj izljev domoljublja nije ni na koji način ograničen na klupe desnice...

Reichstag je raspušten. Posljednje svjetlo narodne kontrole nad djelovanjima te vlade brze na obaraču je nestao. Liebknecht i ja odlazimo zajedno i dugo šetamo po Tiergartenu. Vozi samo nekoliko tramvaja dok su svi autobusi mobilizirani.

"Što će se dogoditi Internacionali? Danas smo je uništili," kaže on. "Potrebna je nova generacija da bi je se moglo obnoviti. Svjetska radnička klasa nikad neće oprostiti njemačkim socijaldemokratima današnji postupak."

Osjećam kao da sam upravo prisustvovala smaknuću. Užasan osjećaj, hladno osjećanje vlastite nemoći. Ali Liebknecht nastavlja, pozivajući na potrebu da se poduzme akcija:

"Ne možemo stvari ostaviti takvima. Moramo odmah uzvratiti udarac. Moramo se odmah boriti za mir, moramo razotkriti licemjerje vlade. Moramo strgnuti masku s njezina lica."

6. kolovoza:

Kola na prigradskoj željeznici su prepuna. Gomile na peronima ispraćaju vojnike koji kreću na front. Cvijeće, poljupci, suze. Uzvici "vivat". Ruke i šeširi, mašu zrakom. Plakati ukrašavaju strane vagona noseći poruku podebljanim slovima. "Uvatite ruske špijune"... Šovinizam, poput infekcije, pogađa i najjače. Lensch koji je jučer odbijao budžet, već je spreman dezertirati na stranu Wendela i Franka. Haase manevrira. Razumije ludost odabranih taktika, no nakon što je pročitao proklamaciju u Reichstagu, ruke su mu vezane. U partiji vlada potpuno ludilo. Svatko je postao domoljubom. Svi su spremni povikati "neka dugo živi Kaiser". A mase? Što misli proletarijat? Što misli narod? Ovih su dana svi čekali na znak partije. Nakon glasanja za budžet, atmosfera se zaoštrila. Napetost je popustila, ali se energija usmjerila u divljački šovinizam. Partija nije bila u stanju na vrijeme otvoriti vrata brane da bi aktivnost preusmjerila na drugi kanal. A sad je već prekasno.

7. kolovoza:

Večeras sam na brzinu posjetila našu koloniju na Hallensee. Sve do jednoga dograbio je neshvatljiv šovinizam. Jučer su obožavali sve njemačko a danas im ide pjena na usta i proklinju sve Nijemce... Čini se da gotovo žele pobjedu ruskih trupa. Što to znači? Da će ruski drugovi postati domoljubi?

8. kolovoza:

Izenadila me šarolika gomila: uvaženi očevi obitelji, mali dječaci, dame u ljetnim haljinama i radnice bez šešira. Ali svi viču na isti način. Okružuju dječake koji raznose telegrame i viču hura i prijete njihovim neprijateljima. Čak i socijalisti kažu "sada je Njemačka ujedinjena, ne postoje više klase i nema više partije." No to nije istina. To je potpuna neistina.

Jučer me nazvala prijateljica da se nađemo. Muž joj je otišao na front. Gorko je plakala; uopće ni najmanje ne shvaća zbog čega taj rat. Radnici iz Charlottenberga čekali su da partija započne s akcijom. Bili su spremni izaći na cestu, nimalo nisu za mobilizaciju. Mnogi su odlučili da ne odu u pozivni centar. Ali dobili su obavijesti od regionalnog komiteta (partije) podstičući ih da ispune svoju dužnost kao građani...

13. kolovoza:

Noć. Proletarijat ne podržava rat. Čula sam kod Liebknichtovih kako su prvih dana rata radnici opkolili oblasni odbor očekujući znak za akciju. Svi su vjerovali da će se partija usprotiviti. Sad se atmosfera prilično promijenila. Ali čak i tako, ako razgovarate nasamo s radnicima obično ne odobravaju rat.

23. kolovoza:

Tijekom prvih dana rata bila sam pod pritiskom svjesnosti da je Njemačka partija uništena. Da će nakon takvog vladanja njezin autoritet biti urušen. Sada na to gledam drugačije. Čini mi se da su se možda stvari okrenule nabolje, povijesno govoreći. Socijalna demokracija našla se u slijepoj ulici. Njezina je kreativnost presušila. Postala je učmala. Nije više bilo ni duha ni entuzijazma. Zadržali su se tradicija i rutina.

Uvijek me je iznenađivalo da nema novih vođa u partiji. I taj je nedostatak sam po sebi znak stagnacije. Razdoblje kreativnosti uvijek izbacuje velike ličnosti. Prije dvadeset i trideset godina, u razdoblju formiranja njemačke socijaldemokratske politike, bilo je velikih imena. A prošlih godina ni jedno. Kreativne ličnosti nastupaju kada postoji polje za djelovanje, kada postoji prostor za duh. Ali u našem birokratiziranom okolišu ljudi se čak počinju bojati novih ideja. A posljednje što žele dopustiti je kritika. Prolazi ono što kaže partija.

Kad je rat zaprijetio, mase su zbog nedostatka prakse izgubile sposobnost da misle i sude i raspravljaju o stvarima, i sasvim prirodno skromno su i poslušno čekale na "znak" odozgor. Opkolile su okružne komitete nadajući se da će otkriti što bi trebali učiniti. A okružni su komiteti također čekali da vide što će reći izvršni komiteti. EC je izgubio živce. Nije bio navikao na "neočekivano".

Sjećam se večeri s Heineom, Frankom i Stampferom u caféu koji su posjećivali. Smatralo ih se ljudima s velikom budućnošću. Međutim, zapravo bili su bezbojni prijenosnici mišljenja sljedeći EC-ea u svemu. I uistinu bez te poslušnosti bilo je nemoguće napraviti karijeru unutar partije. Liebknichta su izbjegavali. A Rosa? Pa, EC je se prilično boji, drže je na udaljenosti – dok s druge strane te "predstavnike proletarijata", te karijeriste, koji nikad ništa nisu žrtvovali za klasu, EC potapša po leđima. Bili su predloženi za Reichstag, bili su izabrani za kongresnike. ...

Frankovi i Stampferi od kojih se mnogo očekivalo podsjećaju me na svećenike na kraju paganskog razdoblja, Provode svoje večeri u caféu prepuštajući se zloćudnim tračevima. Ogovaraju, pričaju priče i sve ismijavaju, sve što javnost smatra "svetim" i izvan kritike. Svima se rugaju – ljudima, poduzimanju EC-ea ili trenutnoj političkoj liniji, na sitničav, ciničan način. Bebel, Adler i Kautsky ne bi mogli tako djelovati. Ali tim "mladim i obećavajućim" ljudima, partija je samo nužna kao odskočna daska za izaslaničko mjesto. Njima je radnički pokret "podložan evolucijskom procesu", a politika nije ništa drugo nego igra... igra za gomilu. Pametniji smo i prije svega ćemo se pobrinuti za vlastite, osobne interese. To je, čini mi se, kako ti karijeristi gledaju na socijalizam. A njihov je broj narastao. Ne radi se tu o smislu samožrtvovanja, ni očajničkoj potrazi za metodama borbe, niti nestrpljivom kretanju naprijed koje je vladalo u partiji, nego birokratskoj mašini koja je propovijedala oprez, disciplinu i rutinu. Kako bi takva partija mogla protestirati protiv rata? Kako bi takva partija mogla učiniti bilo što nego izbjegavati svoju dužnost pred plimom domoljubnog žara? Rat je stjerao partiju u kut, no i prije je toga partija išla u tom smjeru.

No možda će sad članovi partije početi razmatrati stanje i početi kritizirati? A kritički je pristup ujedno i kreativan. Prvi dani rata bili su dani velikog razočaranja. No sad osjećam da je kolaps neizbježan. I bolje da je tako. Potrebni su novi počeci. Preispitivanje vrijednosti. Njemačka socijalna demokracija neće više gušiti međunarodni radnički pokret s nevjerojatno teškim birokratskim aparatom i ugušujućom ispravnošću.

24. kolovoza:

Razgovarala sam s nekim socijaldemokrtakinjama o potrebi za demonstracijom radnica. Muškarci su glasali; sad je na majkama da kažu što misle. Demonstracija? Sad? Protiv rata? Žene me gledaju u nevjerici i s nepovjerenjem. Pa to je nemoguće... vojni zakon... mase to neće razumjeti...

Spoznaja da je razorena međunarodna radnička solidarnost sve je dohvatila. Što će se sad dogoditi? Uvjeravam ih da bi bar bilo moguće objaviti manifest, izjavljujući naše negativno stajalište o ratu, i postaviti pitanje o solidarnosti, protestirati protiv pogroma, brutalnosti, nasilja, i šovinizma. Javiti se sa sloganom za mir. Usprotivljuju se da to nije moguće. *Die Gleichheit*, novina koju je izdavala Zetkin, je konfiscirana. Nikakvi manifesti ni apeli neće ništa

promijeniti. Sve što žene mogu učiniti jest da pomognu žrtvama rata. Matilda V., koja je donedavno bila radikalna, objašnjava mi sve prednosti rada u ženskim komitetima skupa sa svim mogućim "princezama" i "groficama". "Princeze" uče "poštovati" radnice. A radnice se uče "samostalnom djelovanju". A što ima bolje od samostalnog djelovanja u tim filantropskim organizacijama? Uviđaju da položaj proletarijata svakim danom postaje sve neizvjesnijim. No gradski savjeti već imaju nacrt plana za pomoć. Supruge vojnika dobit će veće povlastice; obitelji vojnika imaju sigurnost zakupa. Ukratko, Njemačka u ratu stvara više manje socijalistički raj...

No radnice već zahtjevaju mir.

Da, istina je da se ne slažu s ratom, ali to je zato što ga ne razumiju... Možemo se boriti za mir tek kad se riješimo opasnosti od ruske invazije... Ne zaboravi da bi pobjeda ruskog carizma bila kraj socijal demokracije.

3. rujna:

Stalno razmišljam o sudbini socijaldemokracije. "Pala" je najveća radnička partija, a posljedica je da je partija prestala imati ulogu u politici. Više je se ne sluša. Događaji prolaze pored nje. EC je mislio, u svakom slučaju, uvjeravao nas je, da je partija sklapajući primirje s monarhističkom vladom sebi osigurala veliki utjecaj u tijeku događaja. No bila je to loša procjena.

Fraza "jedinstvo Njemačke" nije prazan zvuk. A socijalna demokracija sama više nastoji no itko drugi da stvori iluziju potpunog raspuštanja svih partija u ekstazi šovinizma. Na okružnim sastancima može se naći nekolicina hrabrih pojedinaca koji izražavaju svoje odbijanje položaja koji je posvojila partija, i koji će pozvati na klasnu politiku. Prijete da će srediti račune kada rat bude gotov. No na kraju su priseljeni zašutjeti. Nisu partijski dužnosnici ti koji nameću šutnju. Radnici su ti koji su zavarani spretnom igrom "jedinstva".

* * *

1922. godine Aleksandra Kolontaj piše utopistički tekst u kojem gleda budućnost i uspjeh komunizma za koji se borila. Preminula je 1952. u 79. godini. Bila je pošteđena razočarenja:

Uskoro (za 48 godina)

7. siječnja 1970. godine. Toplo je i svjetlo u "Kući odmora" gdje veterani "Velikih godina" svjetske revolucije provode svoje dane, i gdje vlada živahna atmosfera.

Veterani su odlučili da će se na dan koji je jednom bio Božić prisjetiti djetinjstva i mladosti ukrašavajući drvo. Uz pravu jelku, kao onu u godinama prije svjetskih preokreta. Djeca i starije djevojčice i dječaci vesele se toj ideji. Osobito kad su čuli da će "crvena baka" pričati o velikim godinama 1917. Nije bilo problema s nabavkom drveta. Dogovorilo se s čovjekom koji je bio zadužen za očuvanje šuma, tim predostrožnim čuvarom kraljevstva bilja, da šuma neće biti uništena gubitkom jednog drveta ukradenog za takvo čudno i neobično slavlje.

(...)

No bio je dovoljan jedan pogled na djevojčice i dječake da se vidi kako se razlikuju od mladih ljudi koji su se borili na barikadama tijekom "velikih godina" i onih koji su živjeli pod jarmom kapitalizma. Mladi iz Komune 10 bili su zdravi, tijela su im bila gipka i jaka. Djevojke su imale duge, velike pažljivo složene pletenice. Komuna je strogo pazila da se poštuje pravilo da svaki član ima vrijeme za opuštanje i brigu svojih roditelja. Komunari su voljeli ljepotu i jednostavnost, i nisu uništavali ili razarali prirodu. Bili su lijepo odjeveni u odjeći koja im je dopuštala slobodu pokreta.

(...)

Život u komuni bio je organiziran na racionalan način. Svatko je imao zanimanje i neku omiljenu zabavu. Svatko je radio prema vlastitom pozivu dva sata na dan, pridonoseći na taj način komuni. Ostatak vremena pojedinac je slobodan posvetiti svoju energiju vrsti posla u kojem on ili ona uživaju - znanosti, tehnologiji, umjetnosti, poljoprivredi ili podučavanju. Mladići i djevojke rade zajedno u istim profesijama. Život je organiziran tako da ljudi ne žive u obiteljima nego u grupama, prema njihovoj dobi.

(...)

Mladi su inzistirali da im veterani "velikih godina" pričaju o bitkama između Crvenih i Bijelih. Ali veterani nisu bili skloni da govore o ratu na "dan jelke."

(...)

"Crvena baka" je željela da mladi shvate veličinu društvene borbe. No mladi su ljudi slušali kao nekad i veterani priču o Božiću: "kapital", "profit", "privatno vlasništvo", "front", "Čeka", "spekulacija", "vojnici" – sve je to "povijesni rječnik" koji su djeca čuli u školi kad su učili o "Velikim godinama Revolucije."

Pažnja mladih ljudi svjetske komune bila je usmjerena prema svemiru; nebo ih doziva. Ne razumiju veličinu starih borbi. Ne mogu cijeniti ni uzbuđenje ni strahove, ni tjeskobe prošlosti.

"Jeste li uistinu ubijali ljude, žive ljude?"

Oči mladih ljudi su odavale nevjericu i sjajile predbacivanjem i nevjericom. Ne mogu cijeniti ni uzbuđenje ni starhove niti veličinu borbe. Život je svet.

"Borili smo se za svoje živote. Sve smo žrtvovali za revoluciju," odgovorila je baka opravdavajući se.

"Upravo kao što smo mi odani komuni," bio je ponosan odgovor mladih ljudi.

Crvena baka je zašutjela. Život ide naprijed. "Velike godine" su sada bile samo povijest. Mlađa generacija ne bi mogla reagirati na priče, kao što su oni, na barikade širom svijeta i "posljednju bitku." Socijalno pitanje je riješeno. Ideje komunizma su se opravdale. Čovječanstvo je oslobođeno ropstva i teškog rada za dnevni kruh. Čovječanstvo je suočeno s novim zadacima, nadahnjujući neustrašivi duh muškaraca i žena. U usporedbi s tim horizontima, prijašnje borbe protiv socijalnih nepravdi, mladima 1970. čine se lakim problemom.

"Glad? Bili ste gladni? Sigurno ste bili vrlo neorganizirani i neznalice."

"Neznalice", "neorganizirani" – mladi ljudi nisu mogli gore optužiti suvremenike crvene bake.

"No bez nas i naše jake vjere u komunizam, bez naše snažne i odlučne borbe protiv kapitalizma i neprijatelja radnika, nikad ne biste znali kakva je korist univerzalne organizacije niti upoznati veselje slobodnog kreativnog rada."

"Razumijemo mi to. Ali naši su zadaci većih razmjera."

Uvodna bilješka i prijevod - Ljiljana Filipović